

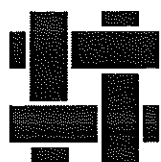
Wäsby verkstäder

Arkivmaterial

Ylva Schmidt

Sammanställning av arkivmaterial rörande Wäsby verkstäder,
Upplands Väsby kommun

STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM
Länsmuseibyrån

Rapport 1995:2

WÄSBY VERKSTÄDER

Sammanställning av arkivmaterial

Rapport 1995:2

© Stockholms läns museum / Läns musei byrå, Ylva Schmidt

STIFTELSEN STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Läns musei byrå Box 6176 102 33 Stockholm

Tel 08 - 690 69 60 Fax 08 - 32 32 72

Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsberg, Torsgatan 32

Inledning

I arbetet med att dokumentera Wäsby verkstäder har det varit angeläget att ta reda på vilka dokumentationsinsatser som tidigare har gjorts. På uppdrag av Kulturcentrum i Upplands Väsby kommun har Stockholms läns museum gjort en genomgång och sammanställning av material som finns insamlat om Wäsby verkstäder. Arbetet har utförts av antikvarie Ylva Schmidt under februari och mars 1995. Denna sammanställning är säkerligen inte helt fullständig, men den torde omfatta huvuddelen av materialet.

Fotograf Thomas Olsson har gjort en stor insats för att dokumentera Wäsby verkstäder. Han har mycket material som berör Wäsby historia i stort bl a unika fotografier från samhället. Det vore mycket värdefullt om hans insamlade material kunde förvärvas av kommunen och därmed göras tillgängligt för alla som är intresserade av Wäsby verkstäders historia. I samband med förvärvet bör resurser ställas till förfogande för att ordna upp materialet.

Kortfattad historik om Wäsby verkstäder

1903 grundades Wäsby verkstäder på Stora Vilundas mark i Upplands Väsby. Företagets ägare, Anton Tamm, var verkställande direktör i AB Optimus. Han avsåg att på Vilundas ägor skapa ett företag som skulle fungera som underleverantör till Optimus. Wäsby verkstäder specialiserade sig på mässingsrördragning. Man drog även kopparrör till belysningslampor och tillverkade tuber till marinen.

Anton Tamm kom att få stor betydelse för utvecklingen av Wäsby samhälle. 1909 grundade han AB Väsby Villastad och lät stycka av stora delar av Stora Vilundas ägor till bostadsbebyggelse. Han startade även tegelbruk, sågverk och grustag.

AB Optimus övertog hela aktiekapitalet i Wäsby Verkstäder år 1916. Då utökades anläggningen till ett fullt modernt metallverk, där man tillverkade plåt, bult, tråd och rör. 1919 köptes Wäsby verkstäder av AB Finspongs Metallverk. 1943 skedde en sammanslagning av Finspongs Metallverk och Svenska Metallverken och anläggningen i Upplands Väsby kallades därefter Wäsbyverken. Huvudtillverkningen var under 40-talets slut framför allt detaljer för armatur och elektrisk apparatur som framställdes i mässing, zink, aluminium eller plastmaterial. Plasten kom under 1950- och 1960-talen att få ökad betydelse.

1969 köptes AB Svenska Metallverken av Gränges. 1980 köpte Electrolux hela Grängeskoncernen och året därefter lade man ned zinkgjuteriet i Wäsby. Under 1980-talet skedde flera ägarbyten och verksamheten kom gradvis att försvinna från Wäsby. 1991 flyttade den sista kvarvarande delen av produktionen till Skultuna. Därmed kan man säga att cirkeln är sluten eftersom de var just arbetare från Skultuna, som vid seklets början hjälpte Anton Tamm att bygga upp Wäsby verkstäder.

Rättigheter till materialet

Vid användning av materialet måste man kontrollera förhållanden om upphovsrätt i varje enskilt fall. Att materialet förvaras i kommunarkivet innebär inte automatiskt att man fritt kan nyttja det i vilket syfte som helst.

Förhållanden som berör upphovsrätt regleras i Upphovsrättslagen. Ett fotografi som är att betrakta som fotografiskt verk är skyddat 50 år efter upphovsmannens dödsår. En fotografisk bild som inte betraktas som verk är istället skyddad i 50 år efter framställningsåret. (För att betraktas som verk måste bilden ha en viss individualitet, originalitet och särprägel. Med det menas att två personer, oberoende av varandra, inte ska kunna framställa samma bild.)

Det är vanligt att beställaren av fotouppdrag gör upp ett avtal med fotografen om hur bilden får användas.

Arkivmaterial

Upplands Väsby kommun, centralarkivet

AB Väsby Verkstäders och Metallverkens arkiv (ca 5 hyllmeter)

Väsby verkstäder

Handlingar från 1910-talet, inventariebok, kapitalbok, kassaböcker, debetjournaler, kreditjournaler, liggare över utgående fakturor.

Handlingar rörande företagets fastigheter bl a köpebrev och lagfartsbevis (de flesta från 1940-talet).

Finspongs Metallverks AB och Väsby verkstäder

Handlingar från 1929-1969

Dagböcker, liggare över beställningar, avtal m m

Byggnadsvärderingsinstrument 31/8 1939. Här finns bla en planskiss över verkstaden.

AB Svenska Metallverken, Väsbyverken

Handlingar från 1935-1969

Försäkringsbrev, reklam och produktkataloger, inventarieförteckningar, kassaböcker, fastighetshandlingar, personalhandlingar m m.

Gränges SM/Gränges Weda/ESSEM Plast

Kassaböcker, postböcker, kvittensbok.

Fotografier 1960-talet (bl a på plaströr)

(I centralarkivet finns en mer detaljerad förteckning över vilka handlingar som finns.)

Handlingar överlämnade av Hans Åsberg (1 kapsel)

(Hans Åsberg var anläggningschef på Metallverken fram till 1984)

Intervjuer med pensionärer 1952-1953, handlingar rörande 10-årsjubileum 1938, handlingar rörande 50-årsjubileum 1953, tidningsurklipp 1940-1950-talen, småskrifter med presentation av företaget, diverse originalhandlingar bl a skrivelser och kontrakt.

Hans Åsbergs egna anteckningar med uppgifter om företagets tjänstebostäder och anställd personal(ca 1960) och deras arbetsuppgifter.

Fotografier, se nedan

Upplands Väsby kommuns arkiv

Ritningar och bygglovhandlingar från 1940-1960-talen (38 ärenden)

Här finns bla ombyggnadsritningar av de äldre faluröda husen.

Fotografier (ca 230 s/v pappersbilder, några enstaka färgbilder och vykort)

De flesta härrör från Hans Åsbergs samling och utgörs av arbetsbilder från 1960-talet. Byggnaderna är fotograferade av Anna Ulfstrand och Thomas Willtorp under slutet av 1980-talet och/eller i början av 1990-talet.

Messingen, kulturhistorisk inventering av ett industriområde i Upplands Väsby av kommunantikvarie Ann-Charlotte Backlund, KFU-kontoret 1989, original (1 pärm).

Övrigt

Utställning, 7 skärmar foton och text, visad i Folkets hus 1989. Deponerad i arkivet av ABF (kopior finns hos Thomas Olsson och hos ABF. Thomas Olsson har grundmaterialet).

Handlingar från AB Optimus (ca 2 hyllmeter) är av intresse eftersom Optimus köpte aktiemajoriteten i Väsby verkstäder 1914.

Föremål tillverkade av Optimus.

Stadsplan för Väsby villastad från 1910. (Den ger värdefulla uppgifter om bebyggelsens utbredning vid denna tid.)

Ritningsarkiv i Väsby Verkstäders gamla lokaler

(Bengt Edvinsson på Väsby Företagscenter har nyckel till lokalen tel 08-590 323 51, 010-218 33 75)

En del av materialet kommer troligen att överföras till centralarkivet i Upplands Väsby kommun.

Här finns ca 15-20 hängmappar samt ett antal rullar med ritningar. Större delen av materialet är ritningskopior från 1950- och 60-talen från Väsbyverken. Det finns dock även några originalritningar. Vid en snabb genomgång av materialet fann jag bl a följande ritningar på de äldre byggnaderna:

Ritning till ombyggnad av Väsby verkstäder, skala 1:50, osignerad och odaterad, troligen 1910-talet.

Ritning till ombyggnad av Väsby verkstäder, skala 1:50, osignerad och odaterad, troligen 1910-talet.

Skiss för hamrat råglas till lanternin 1916.

Vattentorn 1916.

Uppmättningsritning till Finspongs metallverks fabriksbyggnad i Väsby 1928, sektioner, tak, plan.

Plan över området 1947.

Förslag till ombyggnad i "Gamla verket" 1953, skala 1:100, plan, fasad från väster. (original på papper, trasig).

Material förvarat hos fotograf Thomas Olsson,

Bilder o Ljud, Ingeborgs väg 4, Upplands Väsby, tel: 590 839 42, 590 801 04

Thomas Olsson ingår i projektgruppen "Rädda Väsby verkstäder". Projektgruppen var mycket aktiv under 1988 och 1989. En utställning och flera bildspel producerade. Man annonserade i olika tidningar efter fotografier och annat material med anknytning till Väsby verkstäder. Man fick in många unika bilder med motiv från Väsby. Material efterforskades i arkiv och bibliotek. Thomas Olsson lade ned mycket tid och arbete på projektet. Nedan följer en förteckning över material som förvaras hos Thomas Olsson. Förteckningen är inte komplett, men torde omfatta huvuddelen av materialet.

Handlingar (ca 3-4 hyllmeter)

Diverse originalhandlingar

Inventarium 1910-1916, kassabok 1907 med diverse handlingar bl a räkningar och fraktbok, brev med Väsby verkstäders logotyp på brevpapperet.

Böcker, broschyrer och tidskrifter

Finspongs metallverk 1940, produktblad, mässingsdetaljer.

Essem-Nytt. Personaltidning. 1966- (I numret maj 1972 finns en artikel om Väsbyverkens historia).

The metal way. En bildberättelse om Svenska metallverken. Stockholm 1957.

Metallen nr 1 1955, Väsbyverken en exposé.

Viktiga punkter om Väsbyverken. En handledning för den nyanställda 1961.

Världserövrare från vikingabygd 1949. En liten skrift med anledning av AB Optimus 50 års jubileum.

Metallarbetaren 1972 nr 45? Specialnummer om kvinnor.

Dokumentation om projektet "Rädda Väsby verkstäder"

kopior av skrivelser, planering av verksamheten, redogörelse för projektets verksamhet, tidningsklipp.

Material om Anton Tamm

biografiska uppgifter om släkten Tamm, släkträd.

Styrelse- och revisionsberättelser 1911-

Tidningsartiklar

En pärm med tidningsklipp från Dagens Nyheter, Uppsala Nya Tidning, Väsby-Nytt, Vår kommun m fl De flesta artiklarna är från 1989.

Artiklar av Thomas Olsson om äldre foton i Vår kommun 1989 - 1990. Väsby i bild. (Bl a nr 4,8 1989 om Väsby verkstäder, nr 9 1989 om fotografen Hedvig Lundqvist, nr 1 1990 om gemensam tvättstuga).

Fotostatkopior av handlingar från olika arkiv

Skandias brandförsäkringsarkiv, Norrköping

Brandförsäkringshandlingar, bl a planritning och beskrivning från 1917.

Patent- och registreringsverket

Handlingar angående ägarförhållanden m m.

Kungliga biblioteket, okatalogiserat tryck

Priskurant från 1905.

Landsarkivet i Uppsala

Stockholms läns västra domsagas arkiv. Handlingar rörande fastigheter och ägare.

Länsstyrelsen, Lantmäteriverkets arkiv

Kartor och handlingar.

Sollentuna tingsrätt

Stockholms läns västra domsagas arkiv
Småprotokoll, lagfartshandlingar m m.

Arbetarrörelsens arkiv

Protokoll från möten med Metalls avdelning 124.

Arkivmaterialet är bearbetat på olika sätt. Det finns bl a maskinskrivna avskrifter av köpehandlingar från domsagas arkiv. Dessa har sammanställts till en förteckning över köp och försäljningar.

Diverse

Sammanställning av Harry Sabel 1989. Minnesanteckningar från 50-årsjubileum 1953.

Ritning(kopia) bostad för ogifta arbetare 1917.

Planskiss över Väsby verkstäder av Gustav Johansson, hör samman med en bandintervju.

Pärm med uppgifter om kontaktpersoner, arkiv m m.

Kopia ur Svenska orter. Atlas över Sverige med orsbeskrivning 1934. Här finns ett bra foto på Väsby verkstäder.

Texter till arbetarspel (teater).

Utställning

Grundmaterial till utställning arbetarrörelsens historia i Upplands Väsby 1900-1950. Originalskärmarna (7 st) förvaras i centralarkivet i kommunhuset. Utställningen visades i Folkets hus i juni 1989. Utställningen producerades av projektgruppen för Väsby arbetarrörelsehistoria med stöd från bl a ABF. En förminskad kopia av utställningen finns i ABF:s lokal, Susebo.

Bildspel

Väsby arbetarrörelsehistoria av Thomas Olsson 1988, ca 10 min.

Metallindustrins utveckling i Väsby av Thomas Olsson 1988, ca 10 min.

Videoband

Två program från Väsbyhems kabel-TV 1989:
intervju med Thomas Olsson om projektet "Rädda Väsby verkstäder",
ett inslag från utställningen på Folkets hus 1989.

Intervjuer

Intervjuer med äldre personer om Väsby verkstäders historia. 15-20 intervjuer på dat-band.

Fotografier

Svart-vita pappersbilder, ca 700 bilder.

Äldre foton (ca 500 st)

Här finns bl a:

Översiktsbilder, som visar Väsby verkstäders byggnader under olika tidsskeden.

Bilder på arbetare och arbetarbostäder.

Bilder från samhället Väsby villastad.

Bilder som har förvärvats från släkten Tamm. Här finns många foton som Anton Tamm har tagit själv bl a med motiv från Stora Vilunda.

Några bilder finns uppförstorade för att detaljerna skall synas tydligare (print to print-teknik).

Fotografier som Thomas Olsson har tagit själv (ca 200)

Här finns bl a:

Dokumentation av projektgruppens verksamhet.

Väsby verkstäders byggnader.

Fotografier med samma motiv som äldre bilder (t ex vyer över fabriksområdet).

Övriga bilder

Handkolorerade *kontaktkopierade glasplåtar*, "diabilder" Fotograferade och kolorerade av Anton Tamm, ca 100 bilder med motiv från Väsby.

Diabildsprojektor som har tillhört Anton Tamm.

Diabilder, ca 2000 stycken.

Bl a avfotograferade äldre foton.

Foton av intervjuade personer.

Vykort med motiv från Väsby.

Övrigt

Husmodeller, två modeller av arbetarbostäder, förvaras på kommunens huvudbibliotek.

Väsby verkstäders vänner

Väsby verkstäders vänner är en ideell sammanslutning som vill bevara Väsby verkstäder. Organisationen är knuten till ABF.

Materialet förvaras i ABF:s lokal, Susebo. Kontaktperson Sixten Berg 590 807 02 (hem) 704 46 26 (arb).

Vykort producerat av Thomas Olsson, foto av Väsby verkstäder ca 1907, säljs av ABF.

Väsby verkstäders vänners handlingar (1 pärm)
skrivelser, pressmedelanden, yttranden, enkätundersökning m m.

Kopia av utställning om Väsby arbetarrörelsehistoria, originalskärmarna förvaras i centralarkivet.

Sånger med lokala arbetarmotiv.

Kommunantikvariens handlingar (1 pärm och 1 kapsel)

Förvaras hos Ulla-Britt Ljung på Kulturcentrum

Innehåller bl a :

Kopior av skrivelser från ABF och Väsby verkstäders vänner, detaljplaneförslag, grundmaterial till historik.

Stadsbyggnadskontoret

Bygglövhandlingar och ritningar (mikrofilmade).

Skrifter

(se även under material förvarat hos Thomas Olsson och Hans Åsbergs samling i centralarkivet, där finns uppgifter om småskrifter)

Kvarteret Messingen och Wäsby Verkstäder, Ann-Charlotte Backlund och Thomas Olsson, skrifter om Wäsby 1, 1989.

Messingen, kulturhistorisk inventering av ett industriområde i Upplands Wäsby, Ann-Charlotte Backlund, KFU-kontoret 1989, Upplands Wäsby kommun (stencil).

I bl a följande böcker finns uppgifter om Wäsby verkstäder:

Upplands Wäsby, kulturhistoriska miljöer, Upplands Wäsby kommun och Stockholms läns museum, 1988.

En bok om Upplands Wäsby, Alf Nordström och Johan Curman, 1973.

Här i Wäsby just ingenting sker, Sixten Berg och Sven Bodin, 1982.

Övriga upplysningar som kan vara av intresse

Släktingar till Anton Tamm, som bor i Täby:

Brita Rosengren

Carl-Edward Wiens

I Småland finns en släktgård, Backegården, i närheten av Mariannelund.